

Bijtijds⁰²

e-Magazine

Wetenschappelijk Bureau BBB

**WETENSCHAPPELIJK
BUREAU
BBB**

Wat we doen!

Het Wetenschappelijk Bureau BBB is een vernieuwend politiek wetenschappelijk bureau waar denkers en doeners elkaar ontmoeten. Vanuit het gedachtegoed van BBB doen wij onderzoek, publiceren wij rapporten, geven wij lezingen en organiseren wij bijeenkomsten. Zo dragen wij bij aan actuele kennisinzichten en signalen ten dienste van de samenleving.

Met deze inzichten en onderzoek, dragen wij bij aan het maatschappelijke debat ten behoeve van de burgers op alle politieke niveaus: gemeentelijk, provinciaal, nationaal, binnen waterschappen en Europees.

Wij willen de Nederlandse samenleving inspireren met nieuwe ideeën en praktische aanbevelingen, gebaseerd op wetenschappelijk of toegepast onderzoek. Met gezond verstand. Onze benadering is niet hoogdravend of afstandelijk, maar juist nabij, dienstbaar en in samenwerking met partners, met het oog op een BBBeter Nederland voor alle burgers, in het algemeen belang.

Activiteiten

De stichting stelt haar onderzoeksagenda onafhankelijk vast, met een zekere afstand tot de dagelijkse politieke hectiek, terwijl ze tegelijkertijd verbonden blijft met zowel de Vereniging als de politieke fracties van BBB.

Onderzoek

Het Wetenschappelijk Bureau BBB onderzoekt belangrijke maatschappelijke onderwerpen voor de leden en alle delen van BBB en publiceert hierover. Ook deelt het Wetenschappelijk Bureau de inzichten met de Nederlandse samenleving als geheel via deze website.

Lezingen en bijeenkomsten

Naast onderzoek organiseert het Wetenschappelijk Bureau BBB lezingen en thema- en publieksbijeenkomsten. Vanuit deze activiteiten komen wij ook tot politieke adviezen en aanbevelingen.

Beste lezer,

Wat fijn dat u de tijd neemt om ons magazine Bijtijds open te slaan! In deze tijd van ontlezing, snelle appjes en korte filmpjes op de social media had u ook de keuze kunnen maken om tijdens een korte pauze het te houden bij het plaatsen van een aantal likes bij alles wat tijdens het scrollen voorbij komt.

Dit is het tweede nummer van Bijtijds. Het magazine van het Wetenschappelijk Bureau BBB. Opnieuw met een aantal artikelen over verschillende onderwerpen. Met inhoud die niet een bepaald standpunt van de partij, fractielid of bewindvoerder van BBB belicht, maar wel inhoud die kan bijdragen aan het maatschappelijk debat op actuele onderwerpen. Kort geleden heeft BBB haar verkiezingsprogramma voor de komende Tweede Kamerverkiezingen gepresenteerd. En zagen wij tijdens eerdere campagnes nog dat als protest in ons land veel Nederlandse vlaggen op de kop hingen, nu zien wij de Nederlandse vlag op het voorblad van het programma zoals die hoort te staan.

En beelden zeggen soms meer dan woorden. Hoewel sommige links-activistische mensen nu de Nederlandse vlag willen framen als een symbool van rechts-extremistische groepen is deze framing zeer kwalijk. De Nederlandse vlag is juist bij uitstek een belangrijk, zo niet het belangrijkste inclusieve symbool van en voor alle Nederlanders, los van waar je wieg ook stond of welke afkomst je (voor)ouders ook hadden. Laten wij daarvoor staan! In dit nummer zoals gezegd komen verschillende thema's voorbij. Met ook een overeenkomst: Alle artikelen raken een maatschappelijke actualiteit. Of het nu gaat over polarisatie, ouderenzorg, of het uiten van je mening op straat. Belangrijke actuele thema's waar dit nummer van Bijtijds aandacht aan schenkt.

We starten met een artikel van Michiel de Vries over het vertrouwen in de politiek. Daarna volgt een artikel van Niek Kelders over polarisatie in de sociale wetenschappen. Vervolgens schrijft Hans Hoek een kort opiniestuk over zijn praktijkervaring in de ouderenzorg. Het vierde artikel is van Stephan Nuij en gaat in op mogelijke oplossingen voor het demonstratierecht en straatintimidatie. Het laatste artikel is van Martin Harlaar die een unieke kijk geeft op "woke" vanuit het perspectief van een vrijzinnige linkse kiezer. Het is aan de lezer te beoordelen of de keuze om dit magazine te lezen achteraf een goede is geweest. In ieder geval vertrouwen wij erop dat het bijdraagt aan gedachtevorming en voor reacties van lezers staan wij altijd open op het mailadres wetenschappelijkbureau@boerbürgerbeweging.nl

Namens de redactie van Bijtijds,
Stephan Nuij

14

Inhoud

Vertrouwen moet van twee kanten komen	4
Polarisatie: niet alleen in de politiek maar ook in de methodologie van de sociale wetenschappen	8
Opinie stuk: Ouderenzorg gaat bij ongewijzigd beleid dramatische vormen aannemen	14
Tussen spandoek en catcall: Over het demonstratierecht en straatintimidatie	18
Overpeinzingen van een zwevende, linkse kiezer	26

Vertrouwen moet van twee kanten komen

Michiel de Vries¹

Op 7 juli 2025 besloot de gemeenteraad van Zwolle tot het onderbrengen van 400 asielzoekers in een nieuw te bouwen pand in de jonge wijk De Tippe. Hoewel de plannen al veel eerder binnen het gemeentehuis waren bediscussieerd, bleef de informatie erover vertrouwelijk tussen de gemeente en het COA. Pas op 10 juni krijgen projectontwikkelaars en de nabij de locatie gelegen basisschool Het Festival onder embargo een telefoontje. Een dag later krijgen omwonenden brieven. De media worden ingelicht via een persbericht. Pas op 18 juni komt er een eerste online informatieavond en een dag later een besloten bijeenkomst voor genodigde bewoners. De wethouder, notabene van Groen Links, vertelde in de gemeenteraad dat de bevolking mocht gaan meepraten nadat het besluit door de gemeenteraad was genomen (cf, AD, 25 juli 2025). De wethouder stelde zelfs als excuus voor de ontbrekende participatie “Met participatie komt er geen AZC locatie”.

Het voorbeeld geeft aan hoe weinig vertrouwen bestaat in de redelijkheid van betrokken inwoners. Onderzoek van de Stentor journalist Gep Leeftang heeft laten zien dat zulke heimelijkheid op gemeentelijk niveau in een veelheid van gemeenten is terug te zien, namelijk in het aantal besloten gemeenteraadsvergaderingen. Op zich is zulke beslotenheid wettelijk niet toegestaan, behalve bij uitzonderlijke onderwerpen, maar onder titels als ‘werkconferenties’, ‘werkbijeenkomsten’, ‘technisch vragen uur’, ‘technische briefing’, ‘werksessies’, ‘informele bijeenkomsten’, benen op tafelgesprekken’, ‘thema-avonden’ en ‘beeldvormend overleg’ hebben gemeenten een geitenpaadje gevonden om de media en de bevolking buiten de deur te houden.

In de afgelopen jaren hebben verschillende columnisten, wetenschappers, en politici zich zorgen gemaakt over het lage vertrouwen van de bevolking in de politiek. Vertrouwen is echter tweezijdig. Je vertrouwt elkaar of je vertrouwt elkaar niet. Als de ene partij geen vertrouwen heeft in de andere, zal de andere geen vertrouwen hebben in de voorgaande.

Politici denken te vaak dat zij wel weten wat goed is voor de Nederlanders en hebben er geen vertrouwen in dat de Nederlandse bevolking zelf heel goed weet

wat goed voor hun is. Op gemeentelijk niveau praten politici vooral met andere politici en met hun ambtenaren, binnen de muren van het gemeentehuis. Wellicht spreken zij nog met vertegenwoordigers, bestuurders, en directeurs, uit het maatschappelijk middenveld, maar toch niet met de ongeorganiseerde delen van de bevolking. Het gaat dan om mensen zonder leidinggevende of bestuursfunctie, zonder academische diploma’s, en zonder lidmaatschap van een politieke partij. Die zouden het volgens onze politici allemaal niet begrijpen. Dat valt te betreuren, omdat daar juist de zogenoemde ‘boze witte mannen’ te vinden zijn die al hun vertrouwen in de politiek hebben verloren.

U zult het begrijpen, dit stuk gaat over vertrouwen van individuele burgers in politieke partijen en de regering. Zulk vertrouwen is een flink deel van de Nederlanders allang kwijt. Hieronder staat wat dat betekent, hoe het verlies in vertrouwen kan worden verklaard, en wat daaraan is te doen.

Waarom politiek vertrouwen van belang is

In de wetenschap wordt al jaren onderzoek gedaan naar politiek vertrouwen. In klassieke werken – verwezen

kan worden naar boeken van Putnam en Fukuyama – wordt verhaald hoe politiek vertrouwen bijdraagt aan de bereidheid tot samenwerking en de betrokkenheid van burgers bij het ontwikkelen van beleid. Zonder zulk vertrouwen haken burgers af.

Al sinds de zestiger jaren weten we dat wijdverspreid vertrouwen zorgt voor sociale orde en samenhang, dat de effectiviteit van overheidshandelen erdoor wordt verhoogd, en dat het veel efficiënter is als er wederzijds vertrouwen bestaat. Vertrouwen gaat ook samen met sociaal gedrag, moreel handelen en de bereidheid om compromissen te sluiten. Het alternatief onder wantrouwen is dat toenemende wet- en regelgeving en uitgebreide controles nodig worden. Dan moeten uitgebreide contracten worden opgesteld om risico’s op ongewenste uitkomsten van samenwerking kleiner te maken.

Het zijn allemaal zaken die burgers anno 2025 als het grootste probleem zien. Volgens het Sociaal Cultureel Planbureau ziet anno 2025 36% van de Nederlanders de ‘manier van samenleven, normen en waarden’ als belangrijk maatschappelijke probleem. Het wordt door

een groter aantal mensen als belangrijk probleem gezien dan welk ander probleem dan ook (bijv. immigratie en integratie; wonen en woningmarkt; inkomen, welvaart, economie en industrie). Het probleem is urgent, omdat wantrouwen de polarisatie vergroot. Tegelijkertijd vermindert het de bereidheid om overheidsbeleid te aanvaarden als dat niet helemaal in lijn is met de eigen voorkeuren.

De stand van zaken

Volgens de laatste publicatie van het Sociaal Cultureel Planbureau onder de titel ‘Burgerperspectieven’ had in het voorjaar van 2025 slechts een minderheid van de Nederlandse bevolking vertrouwen in de regering en had ook slechts een minderheid vertrouwen in de Tweede Kamer. Dat wordt door sommigen wel geframed als een gevolg van het handelen van het huidige kabinet, maar zo eenvoudig ligt het niet. Het vertrouwen in parlement en regering is al sinds 2008 zwevend tussen de 40 en 60%. Continu zijn dit de percentages van de bevolking die zeggen (on)voldoende vertrouwen te hebben in regering dan wel parlement.

¹ Michiel de Vries is hoogleraar Bestuurskunde aan de Kaunas University of Technology en emeritus hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Email: Michiel.devries@ru.nl. Zijn onderzoek richt zich op Bestuurlijke en beleidsveranderingen, beleids-evaluatie en vergelijkende Bestuurskunde. Hij is bekend geworden door zijn in 2023 verschenen boek over grensoverschrijdend gedrag: ‘Kapot. Hoe vilein is de deugindustrie?’ Uitgeverij Blauwburgwal, Amsterdam.

Uit de cijfers blijkt ook dat met name ten tijde van een demissionair kabinet het vertrouwen in parlement en regering ietsjes daalt. Dat geldt voor het aantal mensen dat vertrouwen had in de demissionaire perioden ten tijde van regeringen onder Rutte en het zal ook gelden voor het aantal mensen dat vertrouwen heeft in de demissionaire regering Schoof. De cijfers daarover zijn er nog niet. Het politieke vertrouwen is het laatste jaar ietwat gedaald, maar in het afgelopen voorjaar was het nog wel hoger dan het vertrouwen dat de Nederlandse bevolking had gedurende de demissionaire fase van het laatste kabinet Rutte.

Vertrouwen is trouwens een problematisch gegeven. Algemeen vertrouwen wordt wel als een non-begrip gezien. Het zou naïef en misplaatst zijn om mensen in het algemeen en ook instituties volledig te vertrouwen. Een maffiabaas in Azië vertelde ooit dat hij alleen zichzelf en zijn directe familie volledig vertrouwde en verder niets of niemand.

Hij had gelijk. Vertrouwen is niet algemeen, maar altijd specifiek. Het gaat om het vertrouwen van A in B om X te doen. Een persoon heeft bij een specifieke persoon of organisatie het vertrouwen dat die capabel is om iets specifiek te doen en dat B daarbij de belangen van A centraal stelt of in ieder geval meeweegt. Vergelijk het met inhuren van een kinderoppas. Normaliter overleg je met zo'n oppas wat je van elkaar mag verwachten. Daarna vertrouw je erop dat die oppas in staat is om te doen wat is afgesproken en nodig is. Ook verwacht je dat die kinderoppas de belangen van jouw kinderen centraal stelt en op zijn minst zwaar meeweegt tijdens het oppassen. Ik heb dan vertrouwen in de kinderoppas dat die adequaat op mijn kinderen past in mijn afwezigheid. Maar het blijft specifiek vertrouwen. Het betekent niet dat ik diezelfde oppas in het algemeen vertrouw, bijvoorbeeld om mijn financiën te doen of om mijn vermogen te beheren.

Datzelfde geldt voor vertrouwen in de politiek. Voor vertrouwen in een regering/parlement/gemeentebestuur zijn twee dingen nodig.

1. het idee dat een regering, parlement, gemeentebestuur capabel is om de maatschappelijke problemen die jij het meest belangrijk vindt effectief en efficiënt aan te pakken;
2. het idee dat de regering/parlement/gemeentebestuur jouw belangen bij de aanpak van die problemen centraal stelt, of in ieder geval zwaar meeweegt.

Het gaat om de wat- én de hoe-vraag. Je verwacht capaciteit om wat aan de problemen te doen én je verwacht dat de wijze waarop dat gebeurt – de hoe-vraag – in jouw belang is.

Op het moment dat een regering demissionair is valt die capaciteit tot probleemoplossing deels weg. Dat verklaart de dipjes in het vertrouwen in de regering en het parlement gedurende zulke perioden.

Als een regering bestaat uit een coalitie van partijen waar jij niet op hebt gestemd, kan dat tot het idee leiden dat de regering jouw belangen minder zal meewegen dan het geval zou zijn als jouw eigen partij onderdeel uitmaakt van de regering. Je hebt dan minder vertrouwen in hoe een regering de problemen aanpakt. Dat verklaart waarom mensen die op een politieke partij hebben gestemd die in de oppositie is gekomen vaak minder vertrouwen hebben in een regering dan de mensen die wel op een van de partijen uit de coalitie hebben gestemd.

Tenslotte is er verschil tussen vertrouwen gebaseerd op ervaring en vertrouwen gebaseerd op hoop. Als een politieke partij of coalitie in het verleden capabel is gebleken in het aanpakken van problemen en steeds in overeenstemming met jouw belangen heeft gehandeld, dan groeit het vertrouwen in die partij, dan wel coalitie. Als een partij jou weet te overtuigen jouw belangen te zullen behartigen en daartoe in staat te zijn, dan leidt dat tot hoop. Je vertrouwt erop dat het beter zal gaan als die partij de kans krijgt.

Maar, bij het omslaan van zulke hoop in teleurstelling ontstaat onmiddellijk weer wantrouwen. Dit jaar bleek dat vooral bij PVV stemmers het geval te zijn geweest. Zij hadden veel hoop dat de regeringscoalitie met hun partij daarin dominant, er in zou slagen het probleem dat zij het meest belangrijk vinden (Immigratie en integratie) op te lossen op een manier die in hun belang was. Die hoop blijkt bij hen al snel omgeslagen in teleurstelling. Dat leidde bij hen al snel, namelijk binnen een half jaar, tot een omslag van vertrouwen in wantrouwen in de regering Schoof. Een wantrouwen dat zelfs wijder verbreid was onder hen dan onder kiezers op oppositiepartijen. Slechts 35% van de PVV stemmers had dit voorjaar nog vertrouwen in de regering en slechts 33% had op dat moment nog vertrouwen in het parlement. Zulke cijfers kunnen verklaren waarom Wilders er op dat moment de stekker uit trok. Zijn kiezers hadden het vertrouwen verloren.

Hoe vertrouwen te herwinnen

Vertrouwen is niet eenvoudig terug te winnen. Dat ligt er deels aan dat het is gebaseerd op ervaringen. Hoe vaker iemand een ander heeft misleid of teleurgesteld, hoe geringer het vertrouwen. Het wordt dan moeilijk en het gaat langer duren om dat vertrouwen te herwinnen. Als een politieke partij een slechte reputatie heeft is dat omdat die partij niet competent gebleken is of omdat die partij niet weet wat in het algemeen belang is, laat staan in mijn belang. In zo'n situatie wordt het moeilijk die partij mijn steun en stem toe te vertrouwen. Voor het terugwinnen van vertrouwen is een langere periode van eerlijkheid, openheid en integriteit nodig, alsmede het laten zien van capaciteiten en laten zien dat rekening wordt gehouden met alle betrokken belangen.

Bovendien, om te groeien moet vertrouwen van twee kanten komen. Dat bereik je niet door te zeggen “IK als wethouder bepaal in het geniep de locatie van het AZC en daarna mogen jullie nog even iets inbrengen over irrelevante zaken zoals de kleur van het gebouw en de soorten bomen die er omheen worden geplaatst. Daarmee creëer je wantrouwen. Een begin van overleg zou ook kunnen zijn “Wij als gemeente moeten volgens de spreidingswet ons aandeel leveren in het plaatsen van asielzoekers... Wat zijn voor jullie de voorwaarden en criteria waaraan daarbij zou moeten worden voldaan?”

Dan komen de angsten, de belangen, en de voorkeuren van je burgers boven water. In je plannen kun je dan aangeven hoe je tegemoet komt aan het wegnemen van die angsten. Alleen dan kan je echt rekening houden met de belangen van betrokkenen bij je locatiebesluit. Pas dan kun je zeggen dat je de voorkeuren en belangen hebt afgewogen en aangeven welke maatregelen je neemt om tegemoet te komen aan de burgers.

Uit onderzoek blijkt dat de motieven achter burgerparticipatie voor burgers geheel anders zijn dan voor bestuurders en ambtenaren. Voor de laatsten gaat het vaak alleen om resultaat en besluitvorming. Voor burgers blijkt veel belangrijker te zijn om betrokken te

zijn in het proces. Het gaat om de trots mee te mogen denken, iets voor de buurt te kunnen betekenen, en te leren hoe publieke besluitvorming werkt. Dat het uiteindelijke besluit niet altijd geheel conform hun individuele preferenties is, weten de burgers ook wel. Dat accepteren ze eerder als ze weten dat er naar hen is geluisterd.

Ook mijn vrienden in de agrarische sector vertellen over hoe funest zulk wantrouwen uitwerkt. Zij hebben het over bijna uitzichtloze gevechten om de ruimte in ons land en hoe boeren steeds in een kwaad daglicht worden gesteld. Over discutabele, maar tegelijkertijd niet-bediscussieerbare criteria betreffende stikstof en natuurbehoud die boeren het werken onmogelijk maakt. Ze zijn boos, teleurgesteld en hebben het vertrouwen verloren omdat dit allemaal gebeurt zonder hen zelf te vragen om oplossingen aan te dragen. Ze vertellen dat hierin wel enige beweging is, maar dat dit veel te laat is gekomen en dat zij jarenlang tevergeefs hebben geprobeerd tot het Haagse fort te worden toegelaten. Zij vertellen open te staan voor elke vorm van dialoog, maar niet als het om een dialoog gaat waar politici en ambtenaren al bij voorbaat hebben besloten wat nog wel mag en wat niet.

In elke zin lees je het wantrouwen en dat is betreurenswaardig. Het is tijd om daar iets aan te doen, maar dat is nog niet zo eenvoudig. Vertrouwen bereik je niet door communicatie op zich. Dat zou alleen de wat-vraag beantwoorden. Bij de wat-vraag gaat het er alleen om dat je even met elkaar hebt gesproken. Het wordt dan een ritueel dat even moet worden doorlopen. Het wordt dan een overleg zonder dat het serieus wordt genomen en zonder dat er wordt geluisterd. Alleen maar om te kunnen zeggen: “we hebben overlegd en daarmee is het goed”.

Als je wilt dat echt vertrouwen ontstaat, dan gaat het erom hoe je het overleg voert. De hoe-vraag gaat erover hoe je het gesprek ingaat, met wie je het gesprek aangaat, wanneer je het gesprek voert, welke vragen je op tafel legt, hoe open je bent, dat je luistert en uiteindelijk dat je daarnaar handelt.

Polarisatie: niet alleen in de politiek maar ook in de methodologie van de sociale wetenschappen

Niek Kelders¹

“Er zijn twee benaderingen om onderzoek te doen: de wetenschappelijke (met behulp van statistiek) en poëzie (alles daarbuiten).” – Dave Singer, internationale betrekkingen wetenschapper, aangepast uit Beach & Pedersen (2013, p. 3).

Het bovenstaande citaat toont de grote kloof tussen kwalitatieve en kwantitatieve methoden in de sociale wetenschappen. Dit toont aan dat polarisatie niet alleen in de politiek voorkomt maar ook in de sociale wetenschappen. Het is “wij” versus “zij” denken, en dit is onnodig. Het huidige debat gaat voornamelijk over de vraag of kwalitatieve en kwantitatieve benaderingen beschouwd moeten worden als twee afzonderlijke “culturen”. De meeste wetenschappers zouden bevestigend antwoorden en beweren dat het alternatieve culturen zijn, met eigen waarden, overtuigingen en normen (McKeown, 1999; Mahoney & Goertz, 2006; Goertz & Mahoney, 2012). Anderen stellen echter dat ze weliswaar verschillende technieken gebruiken, maar in wezen hetzelfde zijn (King et al., 1994; Brady & Collier, 2010; Gerring, 2013). Het is relevant om verder onderzoek te doen naar de verschillen tussen de twee benaderingen, omdat een eenzijdige toewijding aan óf kwantitatieve óf kwalitatieve methoden de wetenschappelijke vooruitgang beperkt (Tarrow, 2013, p. 109). Bovendien is er de laatste tijd een zoektocht gaande naar gedeelde standaarden voor methodologie en onderzoeksopzetten in de sociale wetenschappen (Collier et al., 2010, p. 126). Daarnaast moeten er gemeenschappelijke criteria zijn voor goed onderzoek, om nieuw onderzoek vanuit beide benaderingen te kunnen beoordelen (Brady & Collier, 2010, p. 20).

Dit essay probeert bij te dragen aan het bovenstaande debat door te beargumenteren dat de verschillen tussen kwalitatieve en kwantitatieve methoden in de sociale wetenschappen slechts stilistisch zijn en methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk. Hiervoor moet een belangrijk onderscheid worden gemaakt tussen methoden en methodologie om de argumenten van dit essay te begrijpen. In dit essay worden methoden opgevat als specifieke procedures voor het verzamelen en analyseren van gegevens (Gerring, 2013, p. 33). Methodologie daarentegen verwijst naar de taken, strategieën en criteria die wetenschappelijk onderzoek sturen, inclusief alle aspecten van het onderzoeksproces (Gerring, 2013, p. 33). Mijn hoofdargument is dat de twee benaderingen qua methode als afzonderlijke “culturen” kunnen worden gezien, maar dat zij qua methodologie en inhoud in wezen hetzelfde zijn. Wetenschappers moeten dus stoppen met het “wij” tegen “zij” denken en zorgen voor samenwerkingen tussen kwantitatieve en kwalitatieve wetenschappers in de sociale wetenschappen want dit zal de wetenschap verder vooruitbrengen.

Om te begrijpen waarom dit essay de bovenstaande argumentatie doet, wordt eerst gekeken naar de logica van inferentie en de studie van causaliteit in beide benaderingen binnen de sociale wetenschappen.

Vervolgens verschuift de focus naar de aspecten van onderzoeksopzetten die beide benaderingen gemeen hebben, met enkele empirische voorbeelden. Daarna worden methoden besproken die elementen van beide benaderingen combineren, oftewel mixed-methods onderzoek, eveneens geïllustreerd met voorbeelden. Tot slot wordt afgesloten met een samenvatting van de bevindingen en suggesties voor verder onderzoek.

De logica van inferentie en causaliteitsonderzoek in beide benaderingen

In deze sectie laat dit essay zien dat beide benaderingen dezelfde logica van inferentie hanteren en causaliteit bestuderen. Beide benaderingen onderzoeken causaliteit en maken gebruik van causale inferentie, oftewel het leren over causale effecten op basis van

geobserveerde gegevens (King et al., 1994, p. 8). Dit causale effect betekent “het verschil tussen het systematische component van observaties wanneer de verklarende variabele een bepaalde waarde aanneemt, en het systematische component van vergelijkbare observaties wanneer de verklarende variabele afwezig is” (King et al., 1994, p. 82).

Een tegenargument tegen deze ene logica van causale inferentie wordt gegeven door Goertz & Mahoney (2012), die stellen dat kwalitatief onderzoek causaliteit binnen gevallen onderzoekt, terwijl kwantitatief onderzoek gebruikmaakt van vergelijking tussen gevallen (p. 2). Dit argument is deels valide, maar het gaat hier slechts om een kwestie van techniek. Beide benaderingen gebruiken namelijk verschillende technieken en stijlen om tot deze causale inferenties te komen:

¹ Niek Kelders Msc MA is politicoloog en wetenschappelijk onderzoeker bij het Wetenschappelijk Bureau van BBB. Hij heeft een Msc in Europese studies van de universiteit van Maastricht en een MA in politicologie van de Universiteit van Keulen.

kwantitatieve methoden gebruiken cijfers en statistieken, terwijl kwalitatief onderzoek geen cijfers gebruikt, maar kleinere casestudies (King et al., 1994, p. 3-4). Niettemin bestuderen beide causaliteit en maken ze gebruik van causale inferentie zoals gedefinieerd door King et al. (1994). Omdat ze dus dezelfde logica van causale inferentie gebruiken, verschillen ze alleen in stijl. Het is daarom de vraag of ze werkelijk twee afzonderlijke “culturen” vormen, aangezien de verschillen methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk zijn.

Deze enkele logica van inferentie en causaliteitsonderzoek is ook in de praktijk aanwezig. Een kwantitatief artikel zoals Gattermann & Hefftler (2015) stelt bijvoorbeeld de onderzoeksvraag: “Wat verklaart de variatie in de mate waarin nationale parlementen actief worden in het vroege waarschuwingssysteem?” (p. 306). Een kwalitatief artikel zoals Herranz-Surallés (2016) stelt daarentegen de vraag: “In welke mate neemt de EU de functies van energiediplomatie op zich, en zo ja, hoe kan dat worden verklaard?” (p. 1387). In essentie zijn de onderzoeksvragen van beide benaderingen behoorlijk vergelijkbaar. Ze proberen beiden causale effecten te achterhalen op basis van geobserveerde data en trachten de causaliteit van hun onderwerp te verklaren. Deze bevinding toont aan dat beide benaderingen in hun onderzoeksvragen causaliteit bestuderen en dat hun verschillen verwaarloosbaar zijn. Daarom lijkt het redelijk te stellen dat de verschillen slechts stilistisch zijn en methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk.

Aspecten van onderzoeksupzet in beide benaderingen

Nu we hebben vastgesteld dat beide benaderingen causaliteit bestuderen, verschuift de focus naar andere onderdelen van onderzoeksupzet die overeenkomen. Deze aspecten omvatten het gebruik van theorieën, operationalisering en transparantie over methodologische keuzes. Volgens King et al. (1994) is het gebruik van theorieën grotendeels hetzelfde binnen kwalitatieve en kwantitatieve benaderingen (p. 99). Beide maken gebruik van causale theorieën. Een causale theorie is ontworpen om de oorzaken van een fenomeen of een reeks fenomenen bloot te leggen (King et al., 1994, p. 99). Bovendien proberen beide benaderingen theorieën te ontwikkelen en te evalueren (King et al., 2010, p. 113).

Een ander aspect van onderzoeksupzet is operationalisering, dat in beide benaderingen voorkomt. Volgens

King et al. (1994) “is operationalisering essentieel: de abstracte en algemene termen van theorieën moeten verbonden worden aan specifieke meetbare concepten die empirisch getoetst kunnen worden” (p. 111). De laatste overeenkomst is dat al het onderzoek, of het nu kwalitatief of kwantitatief is, expliciet moet zijn over de gemaakte methodologische keuzes. De methoden en ontwerpkeuzes moeten duidelijk beschreven worden zodat andere onderzoekers de geldigheid van het werk kunnen beoordelen (King et al., 1994, p. 8). Daarnaast dienen onderzoekers alle informatie te verstrekken die nodig is om het onderzoek te repliceren (King et al., 1994, p. 23). Dit hangt samen met de concepten validiteit en betrouwbaarheid, die in beide benaderingen relevante doelen van onderzoek zijn. Tegenargumenten tegen deze punten worden aangedragen door Goertz en Mahoney (2012), die beweren dat de twee benaderingen verschillen op het gebied van onderzoeksupzet en data-analyse (p. 220). Echter, is dit in de praktijk zeer beperkt in de sociale wetenschappen.

In de sociale wetenschappen zijn de verschillen in onderzoeksupzet tussen beide benaderingen beperkt, en methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk. Zo gebruiken Gattermann & Hefftler (2015) in hun kwantitatieve studie theoretische bevindingen uit de literatuur om hun hypothesen te formuleren (p. 307-311). Vervolgens operationaliseren zij deze hypothesen en zetten ze om in empirisch meetbare variabelen (p. 314). Bovendien zijn zij expliciet over hun ontwerpkeuzes om de validiteit en betrouwbaarheid van hun bevindingen te vergroten (p. 311-316). Aan de andere kant gebruiken kwalitatieve studies, zoals die van Herranz-Surallés (2016), eveneens theoretische bevindingen om het analytisch kader voor de data te ontwikkelen (p. 1388-1391). Zij ontwerpt bovendien een tabel om theoretische concepten te operationaliseren, zodat deze in de praktijk meetbaar zijn (p. 1389). Daarnaast bevat het artikel een sectie over ontwerpkeuzes om de validiteit en betrouwbaarheid van de bevindingen te vergroten (p. 1391-1394).

In essentie maken beide benaderingen dus gebruik van vergelijkbare kenmerken in hun onderzoeksupzet. Beide gebruiken theorieën, operationalisering en transparantie in ontwerpkeuzes om validiteit en betrouwbaarheid te vergroten. Deze bevindingen spreken de stelling van Goertz en Mahoney tegen dat de verschillen juist in de onderzoeksupzet zichtbaar zijn. Dit essay betoogt het tegenovergestelde: in termen van onderzoeksupzet zijn de benaderingen sterk gelijkend. Wel hebben Goertz

en Mahoney (2012) een punt dat de benaderingen verschillende analysetools gebruiken, maar dat zijn slechts stilistische verschillen en geen bewijs voor volledig gescheiden “culturen”. Vanuit de hier gehanteerde conceptualisering van methodologie zijn de verschillen methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk, aangezien de kernaspecten van het onderzoeksproces grotendeels hetzelfde zijn in beide benaderingen.

Mixed methods onderzoek

De overeenkomsten tussen causale inferentie en onderzoeksupzet kunnen ook worden aangetoond door methoden die aspecten van beide benaderingen combineren. Kwalitatieve en kwantitatieve methoden kunnen namelijk worden gecombineerd, omdat er geen fundamentele tegenstelling bestaat tussen de onderliggende inferentieprocessen in beide (King et al., 2010, p. 113). Soms worden beide benaderingen zelfs in één methode toegepast. Zoals Small (2011) stelt: “Conventionele kwalitatieve analyses maken vaak ten minste gedeeltelijk gebruik van kwantitatieve procedures, en omgekeerd.” Dit is ook zichtbaar in de sociale wetenschappen.

Een voorbeeld van zo’n methode is kwalitatieve inhoudsanalyse. Deze methode combineert een kwalitatief interpretatieve aanpak met kwantitatieve elementen, zoals het tellen van het aantal verwijzingen naar bepaalde woorden (Schreier, 2014). Bijvoorbeeld, Bijsmans (2021) en Herranz-Surallés (2016) maken gebruik van dergelijke technieken. Een ander voorbeeld is Jacobs et al. (2018), die een casestudy uitvoeren terwijl ze tegelijkertijd statistische analyses toepassen op populisme. Goertz en Mahoney (2012) zouden echter betogen dat in dergelijke studies één van de benaderingen altijd dominant is. Dit argument is deels valide: in de eerste studie is de kwalitatieve aanpak dominant, terwijl in de tweede studie de kwantitatieve aanpak de boventoon voert. Niettemin laat dit zien dat het mogelijk is om elementen van beide benaderingen in één methode te combineren. Iets dat onmogelijk zou zijn als het werkelijk om twee gescheiden “culturen” ging. De verschillen zijn daarom slechts stilistisch en methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk.

Niet alleen kunnen deze twee benaderingen in één methode worden gecombineerd, ze worden ook vaak samengebracht in mixed methods onderzoek. Mixed methods onderzoek is momenteel sterk in opkomst in de sociale wetenschappen (Small, 2011, p. 58). Mixed

methods onderzoek houdt in dat men verschillende vormen van dataverzameling of analysetechnieken combineert (Small, 2011, p. 59). King et al. (1994) stellen zelfs dat het beste onderzoek vaak beide methoden samenbrengt (p. 4).

Een voorbeeld is Obradovic (2020), die eerst gebruik maakt van focusgroepen en kwalitatieve inhoudsanalyse, en vervolgens een enquête uitvoert met regressie-analyse. Goertz & Mahoney (2012) merken terecht op dat men in mixed methods onderzoek vaak duidelijk kan onderscheiden welk deel kwalitatief is en welk deel kwantitatief (p. 223). Dat is ook in dit geval zichtbaar, aangezien Obradovic eerst een kwalitatieve studie uitvoert en daarna een kwantitatieve, met verschillende onderzoeksvragen. Maar een ander voorbeeld, Simonsen (2019), laat zien dat dit onderscheid niet altijd scherp hoeft te zijn. Zij onderzoekt één onderzoeksvraag door zowel focusgroepen en inhoudsanalyse te gebruiken als door een dataset van enquêteresultaten en partijprogramma’s samen te stellen en te analyseren met meervoudige regressie.

Deze voorbeelden tonen aan dat mixed methods onderzoek alleen mogelijk is omdat beide benaderingen gebruikmaken van causale inferentie, overeenkomstige aspecten van onderzoeksupzet en omdat de verschillen slechts stilistisch en methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk zijn. Als het werkelijk om twee afzonderlijke “culturen” ging, zou een combinatie binnen één onderzoeksontwerp onmogelijk zijn. Wel is het zo dat ook binnen mixed methods onderzoek de technieken verschillen. Mixed method onderzoek is dus de heilige graal als het gaat om samenwerkingen tussen kwalitatieve en kwantitatieve benaderingen.

Conclusie

Samenvattend beargumenteert dit essay dat kwalitatieve en kwantitatieve benaderingen in de sociale wetenschappen alleen stilistisch van elkaar verschillen, en dat deze verschillen methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk zijn. Dit essay richtte zich vooral op onderzoeksupzet en causale inferentie in plaats van op de gebruikte technieken. Ik ben het eens met Mahoney en Goertz (2012) dat de toegepaste technieken verschillen. Maar op het niveau van methodologie, zoals in dit essay gedefinieerd, tonen zowel causale inferentie als onderzoeksupzet aan dat de twee benaderingen in de sociale wetenschappen geen afzonderlijke “culturen” vormen.

Beide benaderingen gebruiken dezelfde logica van causale inferentie en bestuderen causaliteit. Bovendien maken beide benaderingen in de sociale wetenschappen gebruik van theorieën en proberen zij die te evalueren. Daarnaast gebruiken zowel kwalitatieve als kwantitatieve studies operationalisering en maken zij hun ontwerpkeuzes expliciet. De mogelijkheid om de twee benaderingen te combineren in één methode, zoals inhoudsanalyse of casestudies met statistische elementen, toont duidelijk aan dat de verschillen slechts stilistisch zijn en methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk. Verder laat ook het bestaan van mixed methods onderzoek in de sociale wetenschappen zien dat de verschillen onbelangrijk zijn: beide benaderingen kunnen in één onderzoeksopzet worden gecombineerd.

Doordat beide benaderingen alleen stilistisch van elkaar verschillen, is de nadruk op de verschillen het verkeerde frame. Onderzoekers zouden de meerwaarden moeten zien van beide benaderingen en ze complementair gebruiken. Dit essay is dan ook een pleidooi voor het gebruik en het aanleren van mixed-methoden aan nieuwe studenten. Mixed methods onderzoek gebruikt de voordelen van beide methoden en verminderd de nadelen van het gebruik van een enkele benadering. Het “wij” en “zij” denken in de sociale wetenschappen brengt het onderzoek niet verder en deze onnodige polarisatie tussen onderzoekers moet dan ook stoppen.

Concluderend wijst dit essay het citaat van Singer af dat de ene benadering beter zou zijn dan de andere. Het belangrijkste argument is dat kwalitatieve en kwantitatieve benaderingen in de sociale wetenschappen slechts stilistisch verschillen, en dat deze verschillen methodologisch en inhoudelijk onbelangrijk zijn.

Literatuur:

- Beach, D. and Pedersen, R. (2013). Review of A Tale of Two Cultures. Qualitative & Multi Method Research, 11(1), 2-5.
- Bijsmans, P. (2021). The Eurozone crisis and Euroscepticism in the European press. Journal of European Integration, 43(3), 331-346. DOI: 10.1080/07036337.2020.1740698
- Brady, H. and Collier, D. (2010). Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards. Rowman & Littlefield Publishers.
- Collier, D., Brady, H and Seawright, J. (2010). Critiques, Responses, and TradeOffs: Drawing Together the Debate. In H.Brady & D.Collier (eds.), Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards (pp. 135-159).
- Gattermann, K & Heffttler, C. (2015) Beyond Institutional Capacity: Political Motivation and Parliamentary Behaviour in the Early Warning System, West European Politics, 38(2), 305-334. <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.990696>.
- Gerring, J. (2013). Social science methodology : a Unified Framework. Cambridge University Press.
- Goertz, G. and J. Mahony (2012). A Tale of Two Cultures: Qualitative and Quantitative Research in the Social Sciences. Princeton University Press.
- Herranz-Surrallés, A. (2016). An emerging EU energy diplomacy? Discursive shifts, enduring practices. Journal of European Public Policy, 23(9), 1386-1405. <https://doi.org/10.1080/13501763.2015.1083044>.
- Jacobs, K., Akkerman, A., & Zaslove, A. (2018). The voice of populist people? Referendum preferences, practices and populist attitudes. Acta Politica : International Journal of Political Science, 53(4), 517-541. <https://doi.org/10.1057/s41269-018-0105-1>.
- King, G., R. Keohane and S. Verba (1994). Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research. Princeton University Press.
- King, G., R. Keohane and S. Verba. (2010). The Importance of Research Design. In H.Brady & D.Collier (eds.), Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards (pp. 111-122).
- Mahoney, J., Goertz, G. (2006). A Tale of Two Cultures: Contrasting Quantitative and Qualitative Research Political Analysis. Political Analysis, 14(3), 227-249.
- McKeown, T. J. (1999). Case Studies and the Statistical Worldview: Review of King, Keohane, and Verba's Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research. International Organization, 53(1), 161-190.
- Obradović, S. (2020). Power, identity, and belonging: a mixed-methods study of the processes shaping perceptions of eu integration in a prospective member state. European Journal of Social Psychology, 50(7), 1425-1442. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2691>
- Schreier, M. (2014). Qualitative content analysis. In U. Flick The SAGE handbook of qualitative data analysis (pp. 170-183). SAGE Publications.
- Simonsen, K. B. (2019). The democratic consequences of anti-immigrant political rhetoric: a mixed methods study of immigrants' political belonging. Political Behavior, 43(1), 143-174. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09549-6>.
- Small, M. (2011). How to Conduct a Mixed Methods Study: Recent Trends in a Rapidly Growing Literature. Annual Review of Sociology, 37, 57-85. DOI: 10.1146/annurev.soc.012809.102657
- Tarrow, S. (2010). Bridging the Quantitative-Qualitative Divide. In H.Brady & D.Collier (eds.), Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards (pp. 101-110).

Wat vond je van de eerste editie van Bijtijds?

Afgelopen juli lanceerden we vol trots de allereerste editie van ons digitale magazine Bijtijds. Een nieuwe plek voor verdieping, inspiratie en debat. Met bijdragen van o.a. Madelon Beusink, Prof. dr. Ira Helsloot en Leo Odekerken kwamen diverse onderwerpen voorbij.

Madelon Beusink MSc heeft internationale betrekkingen gestudeerd en is nu projectmanager bij EY. Zij is schrijfster van twee boeken: Eeuwig Schaak (2024) en Rauw (2018). De eerste is gepubliceerd bij Uitgeverij Blauwburgwal.

Dr. Niels Falch (Bussum, 1960) studeerde aan de pedagogische academie en het conservatorium, maar begon zijn loopbaan bij een muziekproductiebedrijf in Hilversum. Al jong trad hij op met popgroepen in theaters, clubs en op festivals. Rond 2000 stapte hij over naar het voortgezet onderwijs als muziekdocent, maakte een tussenstop als consulent cultuur in Amsterdam en belandde later in het wetenschappelijk onderwijs. In 2020 promoveerde hij aan de Rijksuniversiteit Groningen op een proefschrift over popmuziek. Daarnaast is hij toezichthouder in de cultuursector en politiek actief, onder meer als kandidaat-wethouder en kandidaat-Eerste Kamerlid.

Dr. ir. Bram Roth (1968) studeerde technische natuurkunde (1995) en promoveerde op een onderwerp in de AI & Law (Case-based reasoning, 2003). Hij werkte in of rond het onderwijs als docent, onderzoeker, directeur en educatief conservator (Museon), en had een fellowship van een jaar aan de Università di Bologna (2006/7), tijdens welke periode hij tevens lid werd van Beter Onderwijs Nederland (BON). Hij trok zich in 2023 als docent terug uit het onderwijs, maar laat zich nog regelmatig gelden in het openbare debat.

Prof. dr. Ira Helsloot is hoogleraar Besturen van Veiligheid aan de Radboud Universiteit Nijmegen en voorzitter van de Stichting Crisislab. Hij houdt zich bezig met onderzoek naar proportioneel veiligheidsbeleid en crisisbeheersing. Sinds 2020 is hij voorzitter van het bestuur van de Stichting railAlert. Hij is oorspronkelijk gepromoveerd als wiskundige.

Anouk Alberts MSc heeft een master in bestuurskunde met specialisatie water management en duurzaamheid gedaan. Zij is nu werkzaam bij de LTO als junior adviseur bodem en water.

Leo Odekerken was laborant van 1974 tot 1976 bij Akzo Chemicals. Hij studeerde in 1980 af als Chemical Engineering op de HTS te Amsterdam en is zes jaar werkzaam geweest als proces engineer op een Multi Purpose Chemical Plant van Atochem. Hij was vanaf 2001 werkzaam als proces engineer bij Spie en veelal gedetacheerd en werkzaam bij vele bedrijven in de Europoort en Botlek zoals: Esso, Shell Chemie, Akzo, Vopak, DSM, Sabic etc. De langste werkzame periode was bij Kuwait Petroleum Refinery, later overgenomen door Gunvor. Hij heeft in de avonduren chemie gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is ook in het bezit van tweede graad leraar bevoegdheid Mechanical Engineering.

Augustinus Aerssens OP & MA heeft een master in de theologie gedaan. Hij is nu pater bij de Dominicanen in Rotterdam.

Em. Prof. dr. René van den Hoven studeerde af in 1977 aan de Universiteit Utrecht en specialiseerde zich in paardengeneeskunde. Na zijn promotie bekleedde hij managementfuncties bij Solvay Animal Health. In 2000 werd hij hoogleraar paardengeneeskunde aan de universiteit van Wenen, waar hij nu emeritus hoogleraar is. Hij is een erkend specialist, met diploma's van zowel het European College of Veterinary Pharmacology and Toxicology (ECVPT) als het College of Equine Internal Medicine (ECEIM), en is nog steeds actief als adviseur en bestuurslid in diverse organisaties voor paardenwelzijn en -gezondheid.

Heb jij de eerste editie gelezen?

Dan zijn we heel benieuwd wat je ervan vond!

- Welk artikel bleef je bij?
- Wat verraste je?
- Wat zou je in een volgende editie graag terugzien?

Laat het ons weten via wetenschappelijkbureau@boerburgerbeweging.nl. We lezen je reactie graag!

Opinie stuk:

Ouderenzorg gaat bij ongewijzigd beleid dramatische vormen aannemen

Hans Hoek¹

De ouderenzorg kraakt in al zijn voegen, nu al zijn er vele vaak eenzame ouderen die volgens onze maatschappelijke normen niet meer thuis behoren te wonen en deze leven veelal in eenzaamheid thuis (meer dan de helft van de mensen boven de 70 jaar waaronder ook steeds meer mensen met dementie) (CBS, 2024). Gezien de toenemende vergrijzing, het chronisch tekort aan zorgplekken en het steeds groter wordende tekort aan zorgpersoneel zal de situatie in de komende jaren dramatische vormen gaan aannemen (CBS, 2024). De vraag is dan ook of dat voor ons als maatschappij aanvaardbaar is of dat we hier hard mee aan de slag moeten.

Denk wel dat er een onderscheid moet worden gemaakt tussen gehuwde of eenzame ouderen die mondige kinderen in buurt hebben wonen, of in buurten wonen waar het nabuurschap nog gewoon is, of ouderen zonder kinderen, kinderen op afstand en/of niet in een buurt wonen waar nabuurschap normaal is. Gelukkig wordt aan nabuurschap onder de naam community care in steeds meer wijken invulling gegeven (SCP, 2024).

In het recentelijk afgesloten Hoofdlijnen Akkoord hebben de gemeenten zich ook gecommitteerd hier meer invulling aan te gaan geven en zo de informele zorg te versterken en daarmee de druk op de reguliere zorg te verminderen.

Ouderen die met thuiszorg te maken krijgen vallen in principe onder hun huisarts, maar gezien mijn praktijkervaringen hiermee kan de vraag gesteld worden of dit wel de juiste persoon is om deze rol op zich te nemen. Deze (of de praktijkondersteuner ouderen) komt veelal maar een enkele keer per jaar bij deze ouderen thuis langs. De medewerkster van de thuiszorg komt elke dag één of meerdere keren bij deze ouderen langs en deze is dan ook heel goed in staat om te beoordelen of de gezondheid situatie (veelal geestelijk) aan het verslechteren is. Zij (hij) maakt elke dag een rapportage en de wijkverpleegkundige kan deze ontwikkeling dan ook monitoren en hier gerichte actie op ondernemen.

Het zou dan ook verstandig zijn de regierol toe te bedelen aan de wijkverpleegkundige. Zij zou de coördinerende rol op haar moeten nemen en als spil gaan functioneren tussen de zorg behoevende ouderen, de huisarts, het sociaal domein en de mantelzorger van deze oudere.

De WLZ-indicatie is achterhaald en aan herziening toe. In het verkiezingsprogramma van de BBB staan hier dan ook hele zinnige dingen over in en deze argumentatie kan ik met mijn praktijkervaring dan ook volop ondersteunen. Ik zou alleen voor het indicatie proces (in het verkiezingsprogramma terecht circus genoemd) zelf ook nog de nodige verbetervoorstellen willen zien.

¹ Hans Hoek (1952) werkzaam geweest in diverse sectoren en als laatste gewerkt als ICT helpdesk medewerker bij De Nederlandsche Bank en daar vroegtijdig met pensioen gestuurd (2010). Daarna ben ik een eigen bedrijf gestart als ICT ondersteuner voor particulieren en kleine MKB bedrijven en zelfstandigen. In 2023 is hij gekozen als bestuurder voor de Ouderenorganisatie KBO NH wat staat voor Krachtig, Betrokken Ondernemend, voorheen Katholieke Bond Ouderen. Een ouderenorganisatie met ruim 50.000 leden. Begin 2023 is hij ook lid geworden van de Inwonerraad van Noord-Holland-Noord Gezond. Deze organisatie is een initiatief van diverse zorg- en welzijnsorganisaties in deze regio. Hij houdt zich voornamelijk bezig met het welzijn van ouderen en de problemen die ze tegenkomen bij het ouder worden op het gebied van welzijn en zorg.

Een indicatie proces wordt meestal opgestart door een familielid in afstemming met de thuiszorg en huisarts. Met andere woorden, diegene die het meest nabij de zorgbehoevende oudere staan en de achteruitgang het best kunnen monitoren zijn betrokken bij het opstellen van een WLZ-indicatie. Dan is het toch wel vreemd te noemen dat er een instantie CIZ geheten, die een indicatie moet afgeven, dus daar het eindoordeel over geeft. Deze beoordelen de schriftelijke aanvraag en besluiten wel of niet een indicatie WLZ af te geven.

Dus m.a.w. niet de eerstelijns zorg die werken met deze oudere geven een indicatie af, maar een bureau-medewerker(ster) op afstand, wel of niet na een huisbezoek. Dit heeft dus als gevolg dat waar de eerste lijn zorg aangeven dat een thuissituatie echt niet meer verantwoordelijke is, is het de CIZ die hier veelal van afwijkt en van mening is dat deze oudere nog best thuis kan blijven wonen. De vraag kan dan ook gesteld worden of deze afwijzing niet veelal gebaseerd is op financiële belangen van de staat, deze betaalt immers de WLZ kosten en is verantwoordelijke voor de bouw van zorginstellingen (voorheen bejaardenhuizen). Een afwijzing houdt dan ook in dat de WMO (dus gemeenten) hiervoor op blijven draaien en de wachtlijsten sterk oplopen waardoor ouderen niet, te laat of niet voldoende zorg ontvangen.

In 2015 zijn er in het kabinet Rutte2 (VVD en PvdA) een aantal bezuinigingen doorgevoerd waarvan nu steeds beter zichtbaar is, dat deze bezuinigingen op dat moment wellicht een positief financieel resultaat tot gevolg hadden, maar op langer termijn het steeds meer duidelijker werd dat dit medebepalend is geworden voor de niet sociale en veilige situatie van de ouderenzorg op dit moment en bij ongewijzigd beleid medebepalend is voor de ontwikkelingen die gaan leiden tot een onbeheersbare situatie in de komende 5 tot 10 jaar.

Deze ontwikkelingen waren de volgende:

- De gemeenten werden verantwoordelijk gesteld voor het WMO-beleid met daaraan gekoppeld een forse financiële besparing.
- Het sluiten van alle bejaardenhuizen. Wel is er sinds enkele jaren een beweging gaande om meer woonvormen te bouwen voor senioren zoals knarrenhofjes en geclusterd wonen (SCP, 2024; Rijksoverheid, 2022). Maar ook hierin zorgt het vergunningstelsel en de stikstofnorm ervoor dat deze woonvormen maar mondjesmaat tot stand komen.

Van het WMO-beleid wordt nu ook steeds meer duidelijk dat het aan alle kanten begint te piepen en te kraken en dat dit mede komt door het invoeren van het abonnementstarief (nu maandelijks een bedrag van nu 21 euro per maand) (Rijksoverheid, 2021). Dit houdt in dat een inwoner voor dit bedrag o.a. daarvoor schoonmaakhulp kan krijgen, een traplift kan laten installeren en ook gebruik kan maken van het besloten vervoer. Dit alles heeft er dus toe geleid dat veel inwoners die dit met hun inkomen niet nodig hadden ook gebruik gingen maken van de WMO-voorzieningen. In de wet staat dat gemeenten maximaal 8 weken mogen doen over het toekennen van een WMO-aanvraag, in veel gemeenten is 12 weken nu inmiddels standaard. Ook worden steeds meer maatregelen bedacht om een WMO-verstreking niet of deels toe te kennen.

Bijkomend probleem is ook dat als een oudere verhuist naar een seniorwoning in een andere gemeente, deze al zijn WMO-voorzieningen kwijt raakt en hij (of zij) in de nieuwe gemeente weer al deze voorzieningen weer opnieuw moet aanvragen. Dit kan inhouden dat een oudere in een ongunstig geval een half jaar moet wachten op o.a. een nieuwe scootmobiel of nog erger huishoudelijke hulp. Het blijkt dat gemeenten dit onderling heel goed zelf kunnen regelen, maar dit is of niet goed bekend of er is onwil om dit te regelen. De 7 gemeenten in West-Friesland hebben hier het voortouw ingenomen en onderling afspraken gemaakt over het meenemen van door de WMO geleverde diensten of goederen.

Er zal ongetwijfeld in 2015 een bezuinigingsnorm zijn behaald door het sluiten van de bejaardenhuizen, maar dit heeft wel voor de ouderen onder ons tot gevolg dat zij bijna tot hun dood toe thuis moeten blijven wonen. Indien een ouder dit zelf wenst en het ook medisch en geestelijk mogelijk is en met wat hulp van de WMO en/of de kinderen of burens, dan is daar natuurlijk niks op tegen. Maar als bestuurder van een ouderenorganisatie loop ik steeds meer aan tegen vooral eenzame ouderen zonder kinderen waarvan elk weldenkend mens van aangeeft dit kan niet meer, maar gewoon wel gebeurt omdat er geen of een te lage indicatie wordt afgegeven of er gewoon geen plaats is in een verzorgingstehuis. Een grote maaltijd verstrekker die aan huis diepvriesmaaltijden levert wist mij nog te vertellen dat de kinderen deze maaltijden zelfs terugvinden in de wasmachine, dit zegt wel iets over alleen thuiswonende ouderen met dementie. Ouderen met een koopwoning en een goed pensioen kunnen

overigens nog gebruik maken van een particuliere zorginstelling, maar voor een hele grote groep is dit financieel niet haalbaar.

Concluderend stel ik dan ook dat de ouderenzorg nu al niet meer voldoet aan onze sociale standaard en dat dit bij ongewijzigd beleid dramatische vormen gaat aannemen. Woonvormen en zorgplekken zijn essentieel, maar ook goed gekeken moet worden naar de persoon en zijn sociale en ook veilige omgeving om te bepalen wanneer zorg moet worden opgeschaald, of moet worden overgegaan tot plaatsing in een zorg of verpleeginstelling. De zorg, de mantelzorger en het sociale domein zijn hier heel belangrijk in en deze dienen dan ook hier veel intensiever in samen te werken en waarin de wijkverpleegkundige dan de regierol op zich zou moeten nemen. Niks doen is geen optie en zal leiden tot nog een grotere ongelijkheid tussen ouderen met een goed inkomen en ouderen met een alleen een AOW en evt. een klein pensioen.

Literatuur:

- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024). Landelijke ontwikkelingen in de Wet maatschappelijke ondersteuning. CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2025/landelijke-ontwikkelingen-in-de-wet-maatschappelijke-ondersteuning/8-kernbevindingen>.
- Gesprekken met thuiszorgmedewerkers
- Gesprekken met een firma die maaltijden aan huis levert
- Rijksoverheid. (2022). Toekomst ouderenzorg: programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen (WOZO). Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/11/23/programma-wonen-en-zorg-voor-ouderen>.
- Rijksoverheid (2021). Monitor abonnementstarief Wmo. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://www.monitorabonnementstarief.nl>.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. (2024). Investeren in vitale ouderen. SCP. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2024/03/05/investeren-in-vitale-ouderen>.

Tussen spandoek en catcall: Over het demonstratierecht en straatintimidatie

Stephan Nuij*

Met oplopende spanningen in de wereld en in eigen land zien wij dat in de Nederlandse publieke ruimte uiteenlopende vrijheden en belangen botsen. Enerzijds is er het diep verankerde recht om te demonstreren: burgers mogen vreedzaam samenkomen, hun onvrede uiten en het beleid beïnvloeden. Anderzijds is er een groeiend besef dat intimiderend gedrag in de openbare ruimte – zoals gericht op burgers met een bepaalde afkomst, vrouwen en LHBTIQ+-personen – de bewegingsvrijheid en waardigheid van anderen aantast.

Sinds 1 juli 2024 is “seksuele intimidatie in het openbaar” als zelfstandig delict strafbaar gesteld in de Wet seksuele misdrijven (Wsm).¹ De maatschappelijke discussie verscherpt wanneer critici waarschuwen voor “glijdende schalen” of ten nadele van het uiten van protesten of ten nadele van de veiligheid van personen in de openbare ruimte. Dit vraagt om handelen als wetgever, bestuur en rechter om normatieve scheidslijnen goed te bewaken. Het demonstratierecht en het verbod op straatintimidatie rusten op verschillende regels, kennen andere juridische toetsingskaders en vragen om prudentie in handhaving. De kern is dat demonstreren publieke tegenspraak is en intimidatie, persoonlijke aantasting in de veiligheid. In dit artikel wordt de praktijk verkennend aangekaart, constitutionele en mensenrechtelijke kaders, recente wet- en regelgeving, relevante jurisprudentie en empirisch onderzoek beschreven en aanbevelingen gedaan.

Betogen als pijler van de democratische rechtsstaat

Het recht om te demonstreren is in Nederland verankerd in artikel 9 van de Grondwet en uitgewerkt in de Wet openbare manifestaties (Wom).² Artikel 9 erkent het recht tot vergadering en betoging, met de mogelijkheid om dit te beperken ter bescherming van

de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter voorkoming of bestrijding van wanordelijkheden. De Wom legt de faciliterende en beschermende taak nadrukkelijk bij de burgemeester en biedt instrumenten voor zo licht mogelijke beperkingen (voorschriften, route-wijzigingen) en pas in uiterste gevallen verbod of beëindiging.³ Deze structuur weerspiegelt een “presumption in favour of protest”: eerst mogelijk maken, pas bij concrete, substantiële risico’s beperken.

Op Europees niveau borgen artikel 10 en 11 EVRM de vrijheid van meningsuiting en vreedzame vergadering. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) eist dat beperkingen wettelijk voorzien, legitiem en noodzakelijk in een democratische samenleving zijn.⁴ Staten hebben positieve verplichtingen om vreedzame demonstraties te beschermen tegen tegendemonstranten en vijandige omgevingen. De vrijheid is dus niet louter een verbod op inmenging, maar verplicht ook actieve bescherming door de overheid.

Recente Nederlandse (straf)zaken onderstrepen dat de Hoge Raad en het parket bij de Hoge Raad nauwlettend toetsen of strafrechtelijk of bestuursrechtelijk optreden tegen demonstranten de kern van art. 10/11 EVRM respecteert. Het gaat daarbij om proportionaliteit, subsidiariteit en de context van de manifestatie.⁵

* Drs. Stephan Nuij is theoloog en coördinator van het Wetenschappelijk Bureau van BBB. Hij heeft diverse functies in vooral het onderwijs bekleed waaronder de laatste jaren directeur primair onderwijs.

Het demonstratierecht is beschermd als een grondwettelijk recht met mensenrechtelijke rugdekking, waarbij de overheid primair moet faciliteren en pas bij concrete risico's mag inperken.

Wat is intimiderend gedrag in de openbare ruimte?

De (on)veiligheid in de openbare ruimte komt regelmatig in het nieuws. Recent nog met de gruwelijke moord op een 17 jarige vrouw die na het uitgaan in Amsterdam terug fietste richting haar woonplaats Abcoude. Naast geweldsdelicten, bedreigingen en beledigingen is ook intimidatie gedrag dat tot een onveilige openbare ruimte kan leiden.

“Straatintimidatie” is een verzamelterm voor gedrag in de openbare ruimte dat ongevraagd is en onveiligheid(sgevoelens) te weeg brengt bij personen. Vaak wordt het in verband gebracht voor gedrag met een seksuele connotatie, variërend van naropen met seksuele lading (“catcalling”) tot belaging, ongewenste benadering, volgen of non-verbale handelingen die een intimiderend effect hebben. Onderzoek laat zien dat vooral jonge vrouwen en meisjes frequent doelwit zijn en dat dit gedrag reële vrijheidsbeperkingen oplevert: routes worden vermeden, vrijetijds- of opleidingskeuzes aangepast, en gevoelens van onveiligheid nemen toe. Volgens het CBS had in 2020/’21 50% van de jongeren met straatintimidatie te maken (vrouwen vaker en ernstiger dan mannen); breder bezien rapporteerde in 2022 1 op de 8 Nederlanders seksueel grensoverschrijdend gedrag in de afgelopen twaalf maanden.⁶

Verschillende gemeenten hebben met APV-bepalingen straatintimidatie willen tegengaan. Deze lokale initiatieven botsten echter soms met juridische vereisten, bijvoorbeeld bij te ruime en vage formuleringen bij verboden op “seksueel getinte opmerkingen”. De recht-spraak zette daar kritische kanttekeningen bij, juist om te voorkomen dat reguliere, ook onwelgevallige expressie te makkelijk onder een intimidatieverbod zou vallen.⁷ Die rechtsontwikkeling vormde een belangrijke aanleiding voor nationale harmonisatie.

Met de Wet seksuele misdrijven is per 1 juli 2024 landelijk geregeld dat seksuele intimidatie in het openbaar strafbaar is. De kern van deze wet is dat wie in de openbare ruimte bewust een ander ongevraagd seksueel benadert – bijvoorbeeld door stelselmatig te volgen, te blokkeren of met seksueel getinte opmer-

kingen opdringerig te benaderen – zich strafbaar maakt.⁸ De delictsomschrijving richt zich op persoon-gerichte aantasting en niet op het publiek uitdragen van opvattingen an sich. Daarmee neemt de wetgever twee doelen tegelijk waar: (1) effectieve bescherming tegen aantasting van lichamelijke en seksuele integriteit, en (2) het waarborgen dat legitieme uitingsvrijheden – ook scherpe – niet onnodig worden beknot. Straat-intimidatie is geen “ruwe meningsuiting in het publieke debat”, maar een directe, ongewenste, individugerichte benadering die aantastingsschade veroorzaakt en daarmee een ander rechtsgoed raakt dan het demon-stratierecht.

Scheidslijnen tussen demonstratie en intimidatie

Het onderscheid draait om richting en doel van het gedrag:

Bij demonstreren is de uiting algemeen gericht (naar overheid, publiek, bedrijven) en heeft een publiek belang of maatschappelijk onderwerp. Zij is collectief, tijd- en plaatsgebonden, vooraf gemeld, en bedoeld om opinie-vorming te beïnvloeden. De mogelijke hinder (geluid, blokkades) is in beginsel incidenteel en abstract, en wordt via Wom-voorwaarden beheerst (route, tijd, grootte).

Bij straatintimidatie is de uiting persoonlijk gericht en ongewenst. De ontvanger wordt tot object gemaakt en ervaart aantasting van waardigheid, integriteit en bewegingsvrijheid. De schade is concreet en individueel. De strafbaarstelling adresseert dat effect – niet de mening van de dader over een maatschappelijk vraagstuk.

Het EHRM erkent dat staten “reasonable and appropriate measures” moeten nemen om vreedzame betogingen te laten doorgaan, inclusief bescherming tegen hostile audiences. Dat veronderstelt ook dat de persoonlijke veiligheid van omstanders en tegensprekers wordt bewaakt, zonder dat kritische of kwetsende meningen op voorhand worden uitgefilterd. De norm is niet “geen aanstoot”, maar geen persoonlijke aantasting of wanordelijkheden.

Intimiderende leuzen en spandoeken

Een vraag in dit verband is ook wanneer leuzen en spandoeken tijdens demonstraties strafbaar (kunnen) worden.

Algemeen gerichte leuzen vallen onder uitingsvrijheid, ook als het schokt of beledigt.

Belediging tijdens een demonstratie valt in principe onder de vrijheid van meningsuiting (artikel 7 Grondwet, artikel 10 EVRM). Maar die vrijheid is niet onbeperkt. Er zijn situaties waarin belediging tijdens een demon-stratie niet is toegestaan:

Strafbare belediging (Wetboek van Strafrecht, art. 266–271 Sr): Als iemand doelbewust een ander persoonlijk kwetst met woorden of gebaren, kan dat strafbaar zijn. Hierbij is er verschil tussen kritiek op beleid of autori-teiten (meestal toegestaan) en directe persoonlijke belediging (“schelden op een politieagent” kan bijvoor-beeld strafbaar zijn). Verder zijn discriminatoire uit-latingen (art. 137c–g Sr) en beledigingen die neerkomen op discriminatie van groepen (op grond van ras, religie, seksuele gerichtheid, etc.) niet toegestaan. Ook kent het strafrecht een beperking waar sprake is van opruiing of haatzaaien (art. 131–132 Sr). Een burgemeester mag op grond van de Wet openbare manifestaties (WOM) een demonstratie beperken of ingrijpen als de uitingen leiden tot wanordelijkheden of bedreiging van de volksgezondheid/veiligheid.

Individugerichte leuzen (bijv. voorhouden van een seksueel beledigend bord vlak voor een specifieke voorbijganger) kan straatintimidatie zijn en daarmee ontoelaatbaar.

Bedreigingen (art. 285 Sr) waarbij er sprake is van een concrete dreiging tegen een persoon, vallen buiten de demonstratiebescherming.

Religieuze gebedsoproepen, symbolen en geloofsbelijdenissen

Religieuze uitingen vallen in Nederland onder art. 6 Gw en art. 9 EVRM. Versterkte verbale gebedsoproepen in de openbare ruimte kunnen door andersdenkenden als intimiderend worden ervaren, maar vallen in Nederland in principe onder godsdienstvrijheid. Wel kent de wet hierbij de volgende kanttekeningen:

Beperkingen op grond van inhoudsneutrale criteria zoals geluid, tijdstip en plaats. Zo kent de Nederlandse rechtspraak over de Adhan (moskee-oproep) volume-beperkingen toe, maar geen inhoudelijke censuur. Het EHRM bevestigt dat religieuze uitingen beschermd zijn, ook als ze aanstootgevend kunnen zijn.

Intimidatie: wanneer religieuze oproepen individu-gericht worden ingezet (bijvoorbeeld met veroor-delende geloofsteksten), kan sprake zijn van intimidatie.

In het voorjaar 2025 hebben de Tweede Kamerleden Flach en Eerdmans een wetsvoorstel geïnitieerd met als doel om de praktijk van (versterkte) gebedsoproepen in de openbare ruimte in te perken.⁹

Ook de discussie over een religie-neutraal uniform voor politie en andere overheidsdienaars dient betrokken te worden in het debat rond intimidatie omdat zichtbare religieuze of ideologische tekens intimiderend op andersdenkenden kunnen overkomen.¹⁰

Landen binnen de EU kennen verschillende regels ten aanzien van religieuze manifestaties. Zo benadrukt de Franse wetgeving vooral het laïciteits- en neutraliteits-beginsel als het gaat om religieuze uitingen op straat.¹¹ Dit beginsel beperkt de mogelijkheden. Verderop in dit artikel wordt verder ingegaan op de Franse wetgeving.

Groepsgerichte intimidatie?

Een open vraag is of ook groepsgerichte intimidatie of dwang (bv. structureel veroordelen of uitsluiten van andersdenkenden in de openbare ruimte) strafbaar gesteld moet worden. Dat zou een juridisch instrument kunnen zijn om bijvoorbeeld religieuze en etnische groeperingen onderling te beschermen, en zo een werkelijk vrije publieke ruimte te garanderen. Dit vereist zorgvuldige afweging: er mag geen schurende werking ontstaan op legitieme (religieuze) uitingen, maar het publieke domein moet ook gevrijwaard zijn van structurele groepsgerichte intimidatie.

Naast straatintimidatie biedt het Wetboek van Strafrecht al mogelijkheden om groepsgerichte uitingen te begrenzen:

Art. 137c/d Sr verbiedt het in het openbaar beledigen van groepen en het aanzetten tot haat of discrimi-natie.

Het verschil met straatintimidatie is dat deze bepalingen niet individugericht hoeven te zijn: ook algemene leuzen tegen bijvoorbeeld joden, moslims of LHBTI'ers kunnen strafbaar zijn.

Toch ligt de lat hoog: de rechter kijkt streng of de uitingen meer zijn dan grove meningsuiting.

EHRM-zaken zoals *Vejdeland v. Sweden* bevestigen dat staten groepsbelediging en haatzaaien mogen sanctioneren als legitieme beperking van art. 10 EVRM.¹² Nederland kent al regelgeving om groepsgerichte intimidatie tegen te gaan, maar een expliciet verbod op ook “groepsgerichte straatintimidatie” zou meer duidelijkheid kunnen scheppen.

In dit kader moet ook de wet genoemd worden die groepsbelediging verbiedt: Het artikel 137c Wetboek van Strafrecht stelt onder meer dat het opzettelijk beledigen van een groep mensen wegens hun godsdienst of levensovertuiging strafbaar is. Hoewel belediging niet hetzelfde is als intimidatie liggen er wel raakvlakken. De relatie tussen wetgeving met betrekking tot intimidatie en demonstratierecht enerzijds en groepsbelediging anderzijds verdient verdere aandacht.

Casus Frankrijk: laïcité en de openbare ruimte

In Frankrijk speelt een andere dynamiek. Het laïciteitsbeginsel (scheiding van kerk en staat, art. 1 Franse Grondwet) beïnvloedt hoe religieuze manifestaties in de openbare ruimte worden beoordeeld.

Religieuze symbolen en gebedsoproepen: Laïcité rechtvaardigt striktere beperkingen van religieuze uitingen in publieke instellingen, maar in de straatcontext geldt ook in Frankrijk de vrijheid van meningsuiting en vergadering.¹³ Demonstraties met religieuze leuzen worden toegestaan, maar kunnen door prefecten worden gereguleerd als ze strijdig zijn met openbare orde of laïcité-principes.¹⁴

Jurisprudentie: de Conseil d’État heeft meermalen beperkingen van religieuze manifestaties goedgekeurd om de neutraliteit van de openbare ruimte te bewaren. Het EHRM is kritischer: in *Lautsi v. Italy* en *S.A.S. v. France* werd duidelijk dat staten een zekere “margin of appreciation” hebben, maar dat het evenwicht tussen religieuze vrijheid en seculiere neutraliteit zorgvuldig moet worden bewaakt.

Vergelijking met Nederland: waar Nederland primair redeneert vanuit faciliteren van diversiteit, plaatst Frankrijk religieuze uitingen sneller onder de noemer potentiële schending van laïcité. Daardoor is de ruimte voor religieuze geloofsbelijdenissen in het publieke domein juridisch beperkter.

Frankrijk laat zien dat de inrichting van de openbare ruimte niet alleen gaat om vrijheid versus intimidatie, maar ook om constitutionele waarden als neutraliteit.¹⁵ In Nederland speelt laïcité geen formele rol, maar de discussie over groepsgerichte intimidatie kan parallellen vertonen: ook hier gaat het om de vraag hoe een pluriforme openbare ruimte vrij en veilig blijft voor iedereen.

Het risico van conflatie en hoe die te voorkomen

1. Vage normtoepassing (“te ruwe taal = strafbaar”)
Er is een legitieme zorg dat algemene uitingen die als grof of onwelvoeglijk worden ervaren, onterecht onder het etiket intimidatie worden gebracht. Dit is precies wat eerdere APV-bepalingen soms riskant maakte. De oplossing is juridische precisie: focus op doelgerichtheid (is iemand die persoon aangesproken, gevolgd, benaderd?), context (is de setting een demonstratie of een individu in een steeg?), herhaling/stelselmatigheid en de redelijke beleving van het slachtoffer.

2. Over-policing van protest
Amnesty signaleerde in 2023 overmatige surveillance en toedeling van strafrechtelijke etiketten aan vreedzame demonstranten.¹⁶ Een “chilling effect” ligt dan op de loer, dat wil zeggen (letterlijk “afkoelend effect”) dat wanneer op iemand druk wordt uitgeoefend om af te zien van het gebruik van zijn/haar rechten, door te dreigen met een sanctie of procedure. Het is van belang om enerzijds intimidatie te benoemen en te sanctioneren, en anderzijds ook de “protestpolicing” te verbeteren: Heldere Wom-voorschriften, de-escalatie, en juridische scholing van operationele diensten.

Amnesty International is hierbij waakzaam als het gaat om het beschermen van het demonstratierecht.

Waarom normering nodig is (en blijft)

Alleen al de omvang van straatintimidatie rechtvaardigt normering: structurele victimisering van vooral jonge vrouwen leidt tot uitsluitingsmechanismen in de openbare ruimte. CBS-cijfers en gemeentelijke data tonen een consistent patroon van hoge prevalentie en onderrapportage. Het CCV bracht in 2023 in kaart dat gemeenten zoekende zijn naar effectieve aanpak: van bewustwording tot handhaving. Juridische duidelijkheid en landelijk uniform beleid zijn belangrijke randvoorwaarden voor effectiviteit én rechtszekerheid.

Tegelijk laat het Nederlandse demonstratie-landschap zien dat ook stevige, disruptieve protestvormen – van wegblokkades tot sit-ins – niet automatisch buiten de bescherming van art. 9 Gw/11 EVRM vallen; het gaat om proportioneel reguleren van plaats, tijd en wijze. In recente zaken blijft de rechter bewaken dat strafrechtelijke interventie geen sluiproute wordt om inhoudelijke dissident te smoren.¹⁷

Praktische toets: drie scenario’s

Praktijkvoorbeelden kunnen helpen om het maatschappelijk debat verder te helpen en zo mogelijk te komen tot nieuwe normerende wetgeving.

1. Klimaatmars met luidruchtige leuzen
De leuzen zijn confronterend, mogelijk beledigend voor bedrijven of politici. Zolang de uitingen algemeen zijn en de organisator Wom-voorschriften naleeft, valt dit onder beschermde demonstratie. Handhaving richt zich op verkeersveiligheid en het voorkomen van wanordelijkheden; geen toepassing van straatintimidatie-artikelen.

2. Religieus protest bij een Pride-bijeenkomst
Demonstranten dragen borden met afkeurende koran-citaten. Dit is – hoe onaangenaam voor sommigen ook – naar Nederlands recht meningsuiting. Zodra echter deelnemers of voorbijgangers persoonlijk worden aangesproken, gevolgd of ingesloten met seksuele of vernederende focus, kan sprake zijn van seksuele intimidatie of andere aantastingsdelicten. De politie moet bufferzones en looproutes borgen.

3. Catcalling in uitgaansgebied
Individu of groep roept expliciet seksueel getinte opmerkingen naar voorbijgangers, volgt hen een stuk mee en blokkeert de doorgang. Dit is geen publiek debat maar persoonlijke aantasting; strafbaar onder de Wsm, los van welke “mening” de roeper zegt te uiten.

Normatieve positie: waarom het onderscheid democratisch wenselijk is
Waardigheid en gelijkheid als grenzen aan publieke expressie. De openbare ruimte is niet louter een forum voor meningsuiting; het is ook de plek waar lichamelijke en morele integriteit worden beleefd. Wie straatintimidatie relateert als “vrije meningsuiting”, miskent dat uitingsvrijheid eindigt waar de persoon begint. Juist omdat we demonstraties zo ruimhartig beschermen,

is het legitiem om persoon-gerichte intimidatie te normeren – anders betalen vooral kwetsbare groepen de prijs voor andermans vrijheid.

Sterke vrijheid beschermt zichzelf door precisie.

Een robuuste uitingsvrijheid behoeft smalle, scherpe beperkingsgronden. De Wom biedt die voor manifestaties; de Wsm doet dat voor individugerichte seksuele intimidatie. Hoe scherper de grenzen, hoe kleiner het grijze gebied waarin uitvoerders “op gevoel” handhaven. Hiermee voorkomen we dat een agent of boa inhoudelijke afkeuring verwacht met

Aanbevelingen

Veiligheid van de openbare ruimte gaat alle burgers aan. Vanuit de bovengenoemde thematiek vragen de volgende punten verdere (politieke) aandacht.

- 1. De afbakening van de verschillende uitingen vraagt om verdere juridische precisie in uitvoering. Bijvoorbeeld het onderscheid publieks- versus individu-/groepsgericht.
- 2. Om tijdens en voorafgaand aan bijeenkomsten in de openbare ruimte adequaat te handelen met het oog op het algemeen belang en de verschillende rechten en plichten is verdere training in juridische toetsing bij de autoriteiten in de veiligheidsdriehoek van belang.
- 3. Een data-gedreven aanpak van hotspots kan bijdragen aan de veiligheid in de openbare ruimte.
- 4. Publiekscommunicatie versterken over rechten en grenzen ten aanzien van gedrag en uitingen in de publieke ruimte in de vorm van een campagne : “De straat is van ons allemaal”.
- 5. Voorlichten geven over en benoemen van risico-factoren ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zie <https://www.nji.nl/seksueel-grensoverschrijdend-gedrag/factoren-die-invloed-kunnen-hebben-op-seksueel-grensoverschrijdend-gedrag>
- 6. Verkenning van strafbaarstelling groepsgerichte intimidatie.
- 7. Lering trekken uit het Franse laïciteitsprincipe in de openbare ruimte: waak voor een te sterke neutralisering van religieuze uitingen, maar erken tegelijk dat

een vrije publieke ruimte voor iedereen geborgd moet worden en bescherm deze als zodanig. Een inclusieve openbare ruimte vraagt om bescherming door neutrale overheidsfunctionarissen in diezelfde openbare ruimte.

Conclusie

Een volwassen democratie dient twee dingen tegelijk te doen: ruimhartig demonstraties beschermen én duidelijk paal en perk stellen aan intimidatie. Het cruciale onderscheid is richting: Waar de boodschap gericht is op het publieke debat, behoort zij beschermd te zijn, ook als zij schokt of verontrust. Waar zij zich richt op individuen of groepen met het oogmerk van intimidatie, vernedering of uitsluiting, dan dient de overheid in te grijpen. Door dit onderscheid scherp te houden – en in het verlengde ook te verkennen of groepsgerichte intimidatie een aparte strafbaarstelling verdient – blijft de openbare ruimte een forum voor meningsuiting én een veilige plek voor persoonlijke vrijheid en waardigheid.

Literatuur:

1 DSP, Wet seksuele misdrijven Voorbereiding evaluatie en nulmeting (2025), <https://www.dsp-groep.nl/project/nieuwe-wet-seksuele-misdrijven-in-beeld/>

2 Wet openbare manifestaties (2010), <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3447/wet-seksuele-misdrijven-voorbereiding-en-nulmeting-volledige-tekst.pdf?sequence=1>.

3 NGB, z.d., <https://www.burgemeesters.nl/themas/bevoegdheden/wet-openbare-manifestaties/>

4 European Court of Human Rights, Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights (2025), <https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/all-case-law-guides>.

5 Hoge Raad, Uitspraken Hoge Raad in 'demonstratiezaken', 2024, <https://www.hogeraad.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2024/november/uitspraken-hoge-raad-demonstratiezaken/>.

6 CBS, Straatintimidatie van jongeren (2022), <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/straatintimidatie-van-jongeren>.

7 Rechtbank Rotterdam, ECLI:NL:RBROT:2018:10493, 2018, https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RBROT:2018:10493&utm_source=.

8 Rijksoverheid, Nieuwe Wet seksuele misdrijven, z.d., <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/seksuele-misdrijven/wet-seksuele-misdrijven>.

9 Memorie van toelichting op Voorstel van wet van de leden Flach en Eerdmans tot wijziging van de Wet openbare manifestaties in verband met het beperken van gebedsoproepen (2025), <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail/detail?id=2025D16654&did=2025D16654>.

10 Jos Van Remundt, 'Opinie: 'Als je de hoofddoek slechts een symbool vindt, kun je hem dus ook meteen afdoen'', Parool, 2024, <https://www.parool.nl/columns-opinie/opinie-als-je-de-hoofddoek-slechts-een-symbool-vindt-kun-je-hem-dus-ook-meteen-afdoen-b72b69e3/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>.

11 'Loi n° 2016-483 du 20 avril 2016 relative à la déontologie et aux droits et obligations des fonctionnaires (2016), <https://www.fonction-publique.gouv.fr/etre-agent-public/mes-droits-et-obligations/laicite-et-neutralite-de-la-fonction-publique>.

12 European Court of Human Rights, Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights.

13 'Loi n° 2016-483 du 20 avril 2016 relative à la déontologie et aux droits et obligations des fonctionnaires.

14 Abdessamad Belhaj, 'Secularism as Equality: French Islamic Discourses on Laïcité', Religions 13, nr. 10 (2022): 927, <https://doi.org/10.3390/rel13100927>.

15 Belhaj, 'Secularism as Equality'.

16 Amnesty International, The Netherlands: Police violate rights of peaceful protesters, 2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/the-netherlands-police-violate-rights-of-peaceful-protesters/>.

17 Hoge Raad, ECLI:NL:PHR:2024:620, 2024, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:PHR:2024:620>.

Referentielijst:

Belhaj, Abdessamad. 'Secularism as Equality: French Islamic Discourses on Laïcité'. Religions 13, nr. 10 (2022): 927. <https://doi.org/10.3390/rel13100927>.

'Loi n° 2016-483 du 20 avril 2016 relative à la déontologie et aux droits et obligations des fonctionnaires (2016). <https://www.fonction-publique.gouv.fr/etre-agent-public/mes-droits-et-obligations/laicite-et-neutralite-de-la-fonction-publique>.

Amnesty International. The Netherlands: Police violate rights of peaceful protesters. 2023. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/the-netherlands-police-violate-rights-of-peaceful-protesters/>.

CBS. Straatintimidatie van jongeren. 2022. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/straatintimidatie-van-jongeren>.

DSP. Wet seksuele misdrijven Voorbereiding evaluatie en nulmeting. 2025. <https://www.dsp-groep.nl/project/nieuwe-wet-seksuele-misdrijven-in-beeld/>.

European Court of Human Rights. Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights. 2025. <https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/all-case-law-guides>.

Hoge Raad. ECLI:NL:PHR:2024:620. 2024. <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:PHR:2024:620>.

Hoge Raad. Uitspraken Hoge Raad in 'demonstratiezaken'. 2024. <https://www.hogeraad.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2024/november/uitspraken-hoge-raad-demonstratiezaken/>.

Memorie van toelichting op Voorstel van wet van de leden Flach en Eerdmans tot wijziging van de Wet openbare manifestaties in verband met het beperken van gebedsoproepen (2025). <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail/detail?id=2025D16654&did=2025D16654>.

NGB. z.d. <https://www.burgemeesters.nl/themas/bevoegdheden/wet-openbare-manifestaties/>.

Rechtbank Rotterdam. ECLI:NL:RBROT:2018:10493. 2018. https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RBROT:2018:10493&utm_source=.

Rijksoverheid. Nieuwe Wet seksuele misdrijven. z.d. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/seksuele-misdrijven/wet-seksuele-misdrijven>.

Van Remundt, Jos. 'Opinie: 'Als je de hoofddoek slechts een symbool vindt, kun je hem dus ook meteen afdoen''. Parool, 2024. <https://www.parool.nl/columns-opinie/opinie-als-je-de-hoofddoek-slechts-een-symbool-vindt-kun-je-hem-dus-ook-meteen-afdoen-b72b69e3/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>.

Wet openbare manifestaties (2010). <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3447/wet-seksuele-misdrijven-voorbereiding-en-nulmeting-volledige-tekst.pdf?sequence=1>.

Overpeinzingen van een zwevende, linkse kiezer

Martin Harlaar*

Ik behoor tot de progressieve kiezers die - opgegroeid in de jaren zestig en zeventig - met verbazing en afschuw hebben waargenomen hoe de afgelopen tien jaar in de westerse wereld een autoritaire stroming binnen links steeds meer invloed verwierf en haar ideeën ook buiten links wist te verspreiden. Deze autoritaire stroming wordt aangeduid met verschillende namen, zoals 'critical social justice', 'identity politics' en 'cultural marxism', maar is het meest bekend onder de naam 'woke'. Het woke-denken heeft ervoor gezorgd dat ik - levenslang Pacifistisch Socialistische Partij- en GroenLinks-stemmer - voor het eerst in mijn leven een zwevende kiezer ben geworden.

Wat is 'woke'?

Ik kan mij niet herinneren hoe lang ik het woord 'woke' al kende, toen ik in april 2021 een berichtje in de krant zag. De American Humanist Association had de beroemde Britse evolutiebioloog en atheïst Richard Dawkins de prijs 'Humanist of the Year' afgepakt die ze in 1996 aan hem hadden gegeven. Waarom ze dat deden? Het kwam erop neer dat Dawkins vasthield aan het feit dat je bij mensen slechts twee biologische geslachten had, mannen en vrouwen. Dit viel helemaal verkeerd bij de woke-denkers. Ik verdiepte mij in de materie en schreef voor de website van het Humanistisch Verbond in België een serie van 23 artikelen onder de titel Ben ik wel woke genoeg? Wat mij opviel was hoe autoritair, onwetenschappelijk en vaak ook wereldvreemd het woke-denken was.

Wat is 'woke'? Als ik een korte definitie van 'woke' zou moeten geven dan zou ik zeggen: Woke is een uit de USA overgewaaid moralistische beweging met een binaire kijk op de geschiedenis en op de wereld: er zijn onderdrukkers en onderdrukten. Je kunt laten zien dat je deugt door altijd de kant van de onderdrukten te kiezen.

Maar wie zijn de onderdrukten? Volgens het binaire woke-denken moet je kijken naar zaken als huidskleur, biologisch geslacht en seksuele voorkeur. Witte mensen zijn onderdrukkers en zwarte mensen c.q. 'mensen van

kleur' zijn onderdrukten, mannen zijn onderdrukkers en vrouwen zijn onderdrukten, heteroseksuelen zijn onderdrukkers en lhbtqia+ personen zijn onderdrukten. Tot zover een korte schets van het woke-denken.

Wat heeft van mij tot een zwevende kiezer gemaakt?

Mijn onvrede over de koers van GroenLinks heeft zich in de loop van vooral de laatste tien jaar in versneld tempo opgebouwd, maar de laatste druppel was de motie Kati Piri d.d. 19 juni 2025. Het uitgangspunt van die motie deugde mijns inziens al niet. Ik citeer: 'constaterende dat Israël zich schuldig maakt aan etnische zuivering en genocide in Gaza.'

De terreurbeweging Hamas trof meer dan vijftien jaar voorbereidingen met als doel Israël op een door Hamas te kiezen moment te dwingen tot ingrijpen op zo'n manier, dat Israël de propagandaoorlog nooit zou kunnen winnen (en daarin is Hamas geslaagd). Hamas had honderden kilometers tunnels aangelegd en zich verschanst in en onder ziekenhuizen en scholen en zag er niet tegenop om de eigen burgers en gegijzelde burgers uit Israël als levend schild te gebruiken.

Je kunt dat als Kati Piri niet willen zien of ongenoemd laten, maar om vervolgens Israël 'etnische zuivering' en 'genocide' te verwijten vind ik van kwade trouw

getuigen. Wat ik ronduit pervers vond (en nog altijd vind) is het kabinet verzoeken om tijdelijk een volledig wapenembargo tegen Israël in te stellen waar dan ook onderdelen voor het defensieve raketschild onder zouden vallen.

Vóór de motie Kati Piri stemden GroenLinks-PvdA, SP, DENK en PvdD. Indien ik nog enige twijfel gehad zou hebben of ik GroenLinks-PvdA misschien toch nog een kans op mijn stem zou moeten geven, dan had het stemgedrag van GroenLinks-PvdA n.a.v. de motie Van Dijk daar in ieder geval alsnog een definitief einde aan gemaakt.

Op 21 augustus 2025 diende Diederik van Dijk van de SGP een motie in en ik citeer: 'Constaterende dat beëindiging van de humanitaire nood in Gaza de grootste kans van slagen heeft als de gijzelaars worden vrijgelaten en Hamas definitief de wapens neerlegt; Overwegende dat er nog steeds landen zijn die de leiders van Hamas de hand boven het hoofd houden;

Verzoekt het kabinet met kracht te bewerkstelligen, dat ieder legitiem instrument wordt ingezet — nationaal

en internationaal — om in het bijzonder die landen onder maximale druk te zetten die bescherming of bijstand bieden aan de leiders en het netwerk van Hamas.' Je kunt als volksvertegenwoordiger van GroenLinks-PvdA, SP, DENK en PvdD vinden dat er druk op Israël moet worden uitgeoefend, maar als je wilt dat het geweld stopt, zou je dan niet op z'n minst ook landen die de leiders van Hamas de hand boven het hoofd houden onder druk moeten zetten? GroenLinks-PvdA, SP, DENK, PvdD en Volt vonden van niet en stemden tegen de motie van Diederik van Dijk.

Hamas, bevrijdingsbeweging of islamitische terreurorganisatie?

Volgens het woke-denken moeten we partij kiezen voor de onderdrukten, ook als zij geweld gebruiken. Volgens de woke-denkers is Hamas een bevrijdingsbeweging die opkomt voor de onderdrukte Palestijnen. Maar wie zich enigszins in de geschiedenis en de standpunten van Hamas verdiept weet dat de werkelijkheid grimmiger is, en ook sterk religieus gemotiveerd. Ik kan iedereen aanraden het Handvest van Hamas uit 1988 te lezen.² Enkele artikelen uit dat handvest:

* Martin Harlaar (Amsterdam 1956) is historicus en bestuurslid van de atheïstisch-humanistische vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Art. 7: ‘De Profeet, moge Allah hem zegenen en hem verlossing schenken, heeft gezegd:

“De Dag des Oordeels zal niet komen voordat de moslims tegen de joden vechten, wanneer de joden zich achter stenen en bomen zullen verschuilen. De stenen en bomen zullen zeggen: ‘O moslims, o Abdulla, er zit een jood achter mij, kom en dood hem.’ Alleen de Gharkad-boom zal dat niet doen, omdat het een van de bomen van de joden is.”

Art. 8: ‘Allah is het doel, de profeet is het voorbeeld, de Koran is de grondwet: de jihad is de weg en de dood voor Allah is de hoogste wens.’

Art. 13: ‘Er is geen oplossing voor de Palestijnse kwestie behalve door middel van de jihad. Initiatieven, voorstellen en internationale conferenties zijn allemaal tijdverspilling en zinloze pogingen.’

Art. 15: ‘Op de dag dat vijanden een deel van het moslimgebied inpikken, wordt de jihad de individuele plicht van elke moslim. Nu de joden Palestina hebben ingepikt, is het verplicht om de vlag van de jihad te hissen.’

Art. 31: ‘Vrede en rust zullen niet mogelijk zijn zonder de vleugels van de islam. Het is de plicht van aanhangers van andere religies om de soevereiniteit van de islam in deze regio niet langer te betwisten, want op de dag dat deze aanhangers de macht overnemen, zal er niets anders zijn dan bloedbad, verdrijving en terreur.’

Art. 32: ‘Het zionistische plan kent geen grenzen. Na Palestina streven de zionisten naar uitbreiding van de Nijl tot de Eufraat. Wanneer ze het gebied hebben veroverd en geïncorporeerd, zullen ze blijven streven naar verdere uitbreiding. Hun plan is vastgelegd in de “Protocollen van de Wijzen van Sion” en hun huidige gedrag is het beste bewijs van wat we zeggen.’

Voor wie het niet weet, de ‘Protocollen van de Wijzen van Sion’ is een aan het eind van de 19e eeuw door de Russische geheime dienst verzonden document waarmee moest worden aangetoond dat ‘de Joden’ uit waren op de wereldheerschappij. De Protocollen zijn nog steeds zeer populair in de islamitische wereld, net als Mein Kampf van Adolf Hitler trouwens.

Hamas tv

Nu zou u kunnen denken ‘dat Handvest is slechts een theoretisch stuk, in de praktijk valt het vast allemaal wel mee.’ Dat is verkeerd gedacht. De afgelopen twee decennia, toen mogelijk vele door het woke-denken beïnvloede Nederlanders ervanuit gingen, dat Hamas in Gaza bezig was een vredelievende islamitische

staat op te bouwen, werd een 7 oktober voorbereid door het graven van tunnels en het aanleggen van wapenvoorraden. Ook werd de bevolking rijp gemaakt voor de eindstrijd met ‘de Joden’. En, zoals bekend, wie de jeugd heeft, die heeft de toekomst.

Het Middle East Media Research Institute (MEMRI) is een in 1998 opgerichte non-profit organisatie die informatie over het Midden-Oosten toegankelijk maakt.³ Ze hebben ook clips van Hamas tv online gezet, met vertaling. Deze zijn te vinden via de website van MEMRI, maar ook op YouTube. Ik heb screenshots gemaakt van een kinderprogramma van Hamas tv. De presentatrice vraagt aan twee jongetjes wat zij later willen worden. Het jongetje rechts antwoordt: ‘Lid van de Al-Qassam Brigades.’⁴ De presentatrice reageert instemmend en stelt dezelfde vraag aan jongetje links. Hij antwoordt: ‘Ingenieur.’ Ze vraagt waarom hij ingenieur wil worden. Zijn antwoord: ‘Zodat ik de Joden op kan blazen.’

Kindertelevisie van Hamas

De reinigende kracht van geweld

In het woke-denken worden vele helden aanbeden. Een van die helden is de zwarte psychiater en revolutionair Frantz Fanon (1925-1961). Hij geloofde in de ontgiftende, de reinigende werking van geweld: ‘Op het niveau van het individu heeft geweld een ontgiftende werking. Het bevrijdt de gekoloniseerde van zijn minderwaardigheidscomplex en van zijn contemplatieve of wanhopige houding. Het geeft hem moed, rehabiliteert,

het rehabiliteert hem in zijn eigen ogen.’ In 2024 verscheen een nieuwe Nederlandse vertaling van Frantz Fanons beroemde boek uit 1961 Les damnés de la terre. Vertaler Joost Beerten schreef in Noot van de vertaler (gedateerd 27 oktober 2023) o.a. het volgende: ‘Deze vertaling werd eind oktober 2023 afgerond, op het ogenblik dat de laatste settlerkolonie in Azië en Afrika, de zionistische apartheidstaat Israël, ongestraft een nieuwe genocide en een nieuwe Nakba in Gaza aanricht, volmondig gesteund door de Verenigde Staten en het hypocriete humanitarisme van de Europese Unie. Ik draag haar in alle bescheidenheid op aan het Palestijnse volk.’

Nog geen drie weken na de door Hamas georganiseerde genocidale orgie van geweld waarbij circa 1200 mensen werden gedood en circa 250 mensen werden ontvoerd verwijt de vertaler ‘de laatste settlerkolonie in Azië en Afrika, de zionistische apartheidstaat Israël’ dat ze ongestraft een nieuwe ‘genocide’ aanricht.

Voorjaar 2024 schreef ik voor de website van het Humanistisch Verbond in België een artikel naar aanleiding van dit boek. In dat artikel keek ik ook terug op mijn politieke overtuigingen van de laatste halve eeuw. Een citaat: ‘In de jaren tachtig leerde ik een belangrijke les: ook al meen je dat je aan de goede kant van de geschiedenis staat, sluit je ogen niet voor het kwaad aan ‘jouw’ kant en praat het vooral niet goed. Wat was het geval? In Zuid-Afrika hadden anti-apartheid strijders een straf bedacht voor mensen die zij verdachten van collaboratie met het apartheidregiem: Necklacing. De verdachte kreeg dan een autoband

met brandbare stof om de nek gehangen en die werd vervolgens aangestoken. De vrouw van Nelson Mandela was er een warm voorstander van: ‘With our boxes of matches, and our necklaces, we shall liberate this country.’ Ik werd fysiek onpasselijk en dat is – zo meen ik – een goede aanwijzing dat er iets niet deugt. Goed-praten is in zo’n geval verraad aan je eigen geweten, verraad aan de menselijkheid. (...) Eenzelfde fysieke onpasselijkheid overviel mij bij de inval door Hamas op 7 oktober 2023.’

Direct na 7 oktober gingen in de westerse wereld mensen de straat op, zwaaiend met Palestijnse vlaggen en ‘From the river to the sea, Palestine will be free’ schreeuwend. We zagen hoe sociaal conservatieve moslims en progressieve niet-moslims eensgezind naast elkaar liepen. Dat deed mij dan weer denken aan het enthousiasme in 1979 onder progressieven over de terugkeer van ayatollah Khomeini in Iran. Hoe dat zich ontwikkeld heeft, weten we allemaal. Ik gun de Palestijnen een betere toekomst. Maar ik weet nog altijd niet wat ik op 29 oktober 2025 moet stemmen.

Literatuur:

1. Deze artikelen werden samen met artikelen van academici uit binnen- en buitenland gebundeld in het boek Ben ik wel woke genoeg? Een ontdekkingsstocht door het land der Social Justice Warriors, uitgeverij Gompel&Svacina, 2022
2. De Engelse tekst van het handvest: The Avalon Project : Hamas Covenant 1988
4. De militaire tak van Hamas
5. Frantz Fanon, De verworpenen van de aarde (vert. Joost Beerten), p.94, Ten Have 2023
6. De verworpenen van de aarde - Humanistisch Verbond
7. idem

Colofon

Bijtijds is een uitgave van het Wetenschappelijk Bureau van BBB (BoerBurgerBeweging)

Auteurs

Michiel de Vries, Hans Hoek, Martin Harlaar, Niek Kelders, Stephan Nuij

Redactie

Drs. Stephan Nuij en Niek Kelders MSc & MA

Uitgever

Wetenschappelijk Bureau BBB
 E: wetenschappelijkbureau@boerbürgerbeweging.nl
 I: https://wetenschappelijkbureaubbb.nl

Verschijningsfrequentie

Tweemaandelijks (6 keer per jaar)

Copyright

© 2025 Wetenschappelijk Bureau BBB. Overname van artikelen is toegestaan met bronvermelding

8 november 2025

Congres
Wetenschappelijk
Bureau

